

Rideg István

Az író és a kritikusi

Folyton növő S.M.-fa. Válogatás a Sarusi Mihály műveiről és munkásságáról írt tanulmányokból. Összeállította Kállai Gyöngyi

Kedves Miska!

Odakinn fekete a karácsony, nyílik az ibolya, a sárga körömvirág a fák körül, hajt a málna. Idebenn a fényes-bensőséges karácsonyfa előtt olvasom a Rólad szóló könyvet, amit örömmel megkaptam, és köszönöm megbecsüléseted, amellyel az én írásomat is betted a nagyok véleménye közé.

Szép és eredményes könyv készült Rólad. A *Folyton növő S.M.-fában* már elolvastam a méltatásokat, kivonatoltam a számomra legfontosabbakat, és röviden széljegyzeteltem őket, hogy mit jelentenek nekem. Így jött létre ez a levélféle, az olvasatok olvasata. Most elküldöm Neked. Ha érdekel, nézd át, ki hogyan szólal meg az összhangzatban. Szerintem.

A csabai Szajmán (1981, 2011)

Simonffy András velős meglátásokkal korrajzba helyezi Sarusit (*A Körös-parti Krúdy*, 1981). „És hát igen, bizony mi vagyunk ez az összetört cserép-nemzet”. (7.p.)

Alexa Károly elmékedő kritikát ír (*A mi tót folyónk*, 1999). „A mellérendelésre alapozott végtelen fősorolásokkal azt az utat látszik járni, amit Esterházy vagy Kornis – csak egészen más nyelvi mezőn, erupciókban és eksztázisban.” (9. p.)

Tarján Tamás *Tót és Tóth atyafiak* (2011) című recenziója objektív-száraz. „Manapság már makaróninyelvnek szokás mondani a nyelvi elegyet, mely – itt a példa – stíláris értékekben is bővelkedhet.” (14. p.)

A kaperszakállú nádvágó (1985)

Nagy Sz. Péter lelkesítő tudósító (*Szociográfia, legenda, történelem*, 1985). „Történelmileg hiteles szociográfia és legenda. Áchim L. András életét meséli el megszületésétől meggyilkolásáig.” (17. p.) „Sarusi olyat tud, ami páratlan mai, talán túlságosan is intellektualizálódott prózánkban. Rendkívüli pontossággal és leleménnyel, bravúrosan kimunkált stílusban vallani a nép nyelvén a népről.” (18. p.)

Magyar Krisztus (1986)

Alexa Károly pompás elmékedése találó megállapításokat, kijelöléseket hordoz (*Krónikás embörének*, 1999). „Sarusit ott látjuk legkorszerűbb elbeszélőink: Mészöly, Esterházy, Csalog, Nádas, Temesi és a többiek körében.” (24. p.)

Domokos Mátyás okos fejtegető, megvilágító, viszonyító (*Magyar Krisztus. Sarusi Mihály regénye*, 1991): „tengerfenék-világ ez is, mint az illyési Puszták népéé”. (27. p.) „A könyv belső szerkezete, lélegzete ez az anonim, hol egyetértő, hol felelő párbe-

széd, amely a klasszikus görög tragédia kórusainak és antikórusainak a dramaturgiája szerint beszéli el és kommentálja a népelet mindennapos történéseit, ahogyan az a falusi zsellérek és parasztok élettapasztalataiból és erkölcsi hagyományaikból szőtt tudatában kommentálódik és elraktározódik” (29. p.)

Hajdú Mihály nyelvész értékelése szerint a felvállalt szülőföldi tájnyelv használata kitűnően vizsgázott (*A Magyar Krisztus nyelvjárásiassága*, 2003). „Sarusi Mihály nyelvérzéke és nyelvi tudata kimagasló eredményt adott ebben a regényben is a hangulat megteremtésében, a népnyelvi fordulatok, nyelvjárási jelenségek alkalmazásában.” (41.p.)

Rónay László értő és érző recenzens (*A szegények keresztje*, 1987). „A történelemben élő egyedi ember azonban a maga sorsát éli át, saját nyomorúságával vívódik és a saját kurta örömét keresi.” (43. p.) „Döbbenetes és tragikus eleme a regénynek, hogy hőseit mindig csapások érik, mindig készségesen kell elfogadniuk a rosszat.” (46.p.)

Rónay László emelkedett hangú történetmondásra is vállalkozik (*A Magyar Krisztusról tizenegynéhány év után*, 2003). „A megértés és a lelkeség fejlesztésének igénye évszázadok örökségeként az egész magyarságot jellemezte. Meglehet, nagyon sokáig a nemesség jelentette a nemzetet. Ám a nemzettudat sokkal szélesebb körben hatott, és ezt a tudatot a betű és az imádság tisztelete jellemezte fönt is, lent is.” (49. p.)

Fönn a Jeruzsálemhegyen (1987)

Dérczy Péter az elbeszélés módokkal foglalkozik (*Fönn a Jeruzsálemhegyen*, 1988). „E regénynek, mint egyébként az összes Sarusi-írásnak, nincs úgynevezett cselekménye, fordulatos meseszövése. Eseményei lazán kapcsolódnak egymáshoz, a megtörténés szintjén kapnak csak érdekességet. Ugyanakkor belső, lélektani rajzokat sem vetít ki Sarusi.” (56. p.) „A *Fönn a Jeruzsálemhegyen* három elbeszélés módból ötvöződik össze. Mindhárom első személyű: találkozhatunk igazi perszonális elbeszéléssel, mint például a főhős belső beszéde, vagy az egyes szereplők dialógusai, de az utóbbiak nincsenek elkülönítve a regény egyéb szövegeitől; éppen ezért nem mindig állapítható meg, hogy valójában ki beszél, ez tehát az előzővel szemben egy első személyű, közelebről meghatározhatatlan, nem konkrét perszonális beszéd; s végül elkülöníthető még a regény tulajdonképpeni elbeszélőjének-narrátorának az első személyű közlései” (57. p.)

Árva ima (1989)

Rónay László *Az a bizonyos többség* (1990) című ismertetése szelíden figyelő és figyelmeztető. „Sarusi Mihály pedig arra vállalkozott ebben a három kisregényben (is), hogy az »igazi« történelmet írja meg, a hallgató többség történetét, melyről nem szólnak az írók, amely a lelkekben »történik«, s amely mégis egy nemzet karakterét adja.” (61. p.)

Vagabundkorzó I–III. (1993), *IV–VI.* (2001), *VII.* (2014)

Vasy Géza szintén szelíden közelíti meg ezt a „regényfolyamot” (*Vagabundkorzó*, 2006). De felfigyel a „peregrinációs csavargások” egyik szép hozadékára. „Hiszen a belölvadók »megmaradnak«, csak éppen nyelvet-kultúrát váltanak. Szegényedik-e ezáltal

a nagyvilág? Bizony igen, és a könyv szemléletének folytonosan megnyilatkozó, hol szemérmes, hol kimondott hazaszeretete, magyarsághoz kötöttsége mindegyre amellett érvel, hogy meg kell maradni magyarnak, s hogy érdemes megmaradni.” (69. p.)

Eszterberke (1993)

Czére Béla *A túlélés és a halál zsoltára* (1994) című karakán, robbanékony írásában nagy erkölcsi erővel ír, gyönyörű empátiával a karakán regényről, az „ahogy lehet” izgalmas életéről. Kitűnően érezteti a küzdelem heroizmusának nagyszerűségét. Szinte megszületik az olvasóban a vágy: nem lehetne az *Eszterberkéből* filmet csinálni?! „A regény elején tatárhordát enged rá a török a Fekete-Körös partján fekvő Dobozra. Tűzcsóvák a házak zsindelyén, a családokat védő férfiakat lemészárolják. S az öregek, gyerekek, asszonyok jó részét is. Miután az asszonyokon végigment a kiehézett tatárhorda. S persze a lányokon, gyermeklányokon is. Aztán a rabok megindulnak lánkra fűzve a közeli gyulai embervásár felé. Az egyik, asszonyával menekülő dobozi férfit a Körös-parton érnek utol a tatárok: az örület dimenziójából, a halál másodpercéből hasítja ki Sarusi ezt a döbbenetes időszakot. (...) Mert itt, az örület tölcserében, a férfi szerelmes, utolsó öleléssel hátulról szíven szúrja asszonyát, s ő maga irtja a reájuk támadt tatárokat, a fehér asszonyi hús zsákmányát már a markában érzett tatárokat, örült, emberfeletti erővel, amíg szét nem szaggattatik.” (72. p.) „Békésben, a Körösök mentén *nincs haza*. Csak szétrombolt, és a rejtkehelyeken újjáépített magyar otthonok, búvóhelyek vannak. A dobozi bíróné választott Sámson ezt a kicsiny, megmaradt magyar otthont védi. Az ő népét. A bibliai Sámson erejével, a régi pusztai birodalmunk táltosainak talentumával és a korabeli végvári vitézek elszántságával. A nép, a jobbágyember fenntartja verejtékes munkájával a hazát, amelyet a kiváltságot élvező nemes viszont a kardjával köteles megvédeni.” (73. p.) „A magyar életet megtartó szerepet testesíti meg a dobozi bíróné, Sámson. Ésszel, csellel védi övéit, amíg lehet.” (73.p.) „(...) szerelme, Eszter inkább az öngyilkosságot választja, mint azt, hogy a dobozi »társbíró« martalócai az aga számára elhurcolják.” (74. p.) Czére Béla olvasata csupa-csupa felemelés. „Küzdelem a megszálló török ellen, s még kíméletlenebb leszámolás az idegenvezető, hazát áruló magyarok tömegével.” (75. p.) Czére olvasatában Sarusi „a békési-bihari magyar élet 1660-ig történt szinte teljes elhalásának döbbenetes krónikájával” emlékeztet: „Maradt mára a területét és magyarságtudatát tekintve egyaránt csonka ország.” (75. p.)

Decebál Gyulán (1995)

Márkus Béla *Ellenutópia a fiókból* (1996) című mértéktartó ismertetésében megállapítja, hogy „A Decebál Gyulán műfaja szerint antiutópia: abból a feltevésből indul ki, hogy Trianon után a Békés megyei Gyula is a románok kezére került (...) 1985-re, a jelen idejű események korában mindössze négy-öt százalékra apad a magyarok lélekszáma a városban.” (76. p.) Kiderül: „Az Almássy-kastély lesz a dákok királyának, Decebálnak a mauzóleuma, hogy a Szent István utat a Fölszabadítók Útjának keresztel-

lik át.” (77. p.) „Az »Itt maradni, alkalmazkodni, de megmaradni« mindennél nehezebb feladat./Aki e feladat megfogalmazója, az egyben a regény elbeszélője, egyes szám első személyű történetmondója: Kiss Aranka özvegy Farkas Józsefné nyugdíjas tanárnő.” (77. p.) Márkus Béla megállapítja: a naplóirás egyfajta recept. „Önmagát foglalja le – s a Decebál Gyulán sok helyütt humoros-gúnyos hangjára ezért is érdemes odafigyelni. A diktatúrák elviselésének egyik lehetséges módjaként tételezi azt, befelé forduló ítélkezést, azt az önerősítő magába zárkózást, amit a naplóirás jelent.” (78. p.)

Szökőélet (1997)

Vasy Géza *Sarusi Mihály ajándék élete* (2006) című fejtegetésében először eljátszik a címek értelmezésével. (A mű alcíme: *Egy szegénylegény vallomása.*) „(...) nemcsak az elszökés, az elmúlás s így a folyamatos kifosztódás tartozik bele, hanem a felszökés, felemelkedés pozitív tartalmú fogalmai is színezik azt.” (79. p.) „A Szökőélet nemcsak egy 1944-ben született ember vallomása, hanem egy magyarságába zárt emberé is, aki visszatalál kereszténységéhez is, s ezzel is egy közösséget vállal, amely egyetemes és magyar is.” (84.p.) Fontos – formára vonatkozó – észrevételt tesz. „Eszztétikai szempontból pedig e mű kapcsán az a fő kérdés, hogy tényszerűség és fikcionalitás, személyesség és tárgyilagosság, elbeszélő és reflektáló jelleg, folyamatosság és mozaikszerűség milyen arányai, változatai lehetnek egyszerre korszerűek és olvasóbarátok.” (85.p.)

Csavargó ének (2001)

Bencsik Máté kedélyes alaphangú rajza ráhangoló ajánlás. Jó olvasni ezt a kedves, baráti humorú figyelemfelhívást (*Sarusi tér 33.*, 2001)

„A vers más. Ha költő vagy, meztelenné válsz, pőrére vetkőzöl, mert önmagadról beszélsz. Ismerve őt, nem hiszem, hogy véletlen: az életmű 33. kötete, a Csavargó ének 66 dalból áll. Hatvanhat kérdés és válasz arra, hogy ki lehet-e törni a szegénységből, a tudatlanságra ítéltiségből, az ismeretlenségből, a mama majdnem eltitkolt halálának sokkjából, a megcsalásból, az aczéli kultúristálló megtúrjtjeinek boxából, az újkori irodalmi szekértáborokból, az öregedésből? (...)/ Sarusi hol sírva, hol bruhaházva, hol csak amúgy, nyeglén, máskor acsarkodva, de legjobb tudása szerint megválaszolja valamennyit.” (87.p.) „Túl lehet-e élni a halált? (...) Ahogy tekintete fölsuhant, egy pillanatra megállt az utcatáblán, amelyre az volt írva: Sarusi tér 33.” (88. p.) Ilyen kedvesen fejezi be köszöntőjét a barát, egy álombeli tér víziójával.

Fekete-Zaránd (2002)

Vasy Géza okos felvezetéssel, a magyarellenes vádak felemlítésével kezdi ismertetni Sarusi írói nyomozását („*Magyarnak számkivetve*”, 2006). És jönnek az ellenérvek. „A nagy világégések idején ezeken a szórvány magyar településeken is átvonultak a hadseregek, s a hódítók, a visszahódítók nyomában jöttek azok a hordaszerű csapatok, amelyek tömeges kivégzésekkel és fosztogatással álltak bosszút a civil lakosságon.” (91. p.) Alapvető kijelentés: „Sarusi Mihály nem a történettudomány nyomdokain halad, hanem a megíratlan népi történelmi emlékezetet faggatja.” (91. p.)

Vasy gyönyörűen indokolja meg az adekvát balladás-síratós regölés műfajválasztását. „Ami megtörtént, nem emberszabású, nem normális mértékű, hanem végzetszerűen különös. Se epika, se líra méltóképpen meg nem örökítheti, csak olyanféle kevertség, ami a regölésnek is jellemzője lehetett, ami a balladára üt, vagy a síratóra. Mert ezek a sors-émlékmorzsák egy nagyszabású síratóvá lényegülnek: a balladás sorsú magyarságszigetek pusztulásának tapasztalata teszi oly hosszan és oly zaklatóan hangzóvá ezt a síratót. S nem az eredeti beszélők sírnak és síratnak, ők már legfeljebb csak kivételesen, hanem ennek a műnek az elbeszélés-énekmondója, az a vándorénekes, aki bejárta az ezredfordulón a Köves-Körös vidékét, túl a határon.” (92. p.)

Nagyon fontos kontrasztot tartani az emberek elé ebben a sokféle érdekből átpolitizált, manipulált, agymosott világban. Vasy Géza égbekiáltón, számon kérően áll az író mellé. „Aki ezt a 101 »regéből« álló síratót olvassa-hallgatja, óhatatlan Herder hírhedt jóslatára, meg Kölcseyre, Adyra, Illyésre gondol, s szorongatja az érzés: hiába szeretné »rendezni végre közös dolgainkat«, ha nincs kivel.” (93. p.)

Körmendi és Sarusi szabadcsapat (2006)

Rideg István helyénvaló összevetéseket tesz a *Körmendi Lajos posztumusz kötetei* (2014) című ismertetésében. Például: „Fontos kérdésekre adott fontos válaszokból alakul ki Sarusi pályaképe. Sarusi éppúgy »népi sarjadék«, mint Arany János, akarom mondani: Körmendi Lajos.” (97. p.) A *Kúrlapok Lajzsannak (S.M.-től)* kapcsán megemlíthető kijelölés: „A három részből álló mű csupa-csupa játék. Mondhatni: távolról esterházys stílusra emlékeztető, de nem liberális, nem kozmopolita, hanem nemzeti polgári-paraszti, parasztos-intellektuális beszédű.” (99. p.)

Kurta Miska levelei Zaránd vármegyéből AZ MÁI LABANCOKRÚL (2007)

Réhon József Sarusi kópéságára való ráérezés jegyében magyarázza a Sarusi-írásokat ebben a szellemes, felvillanyozó szemlében (*Sarusi, Kurtával, Zarándban*, 2008). „Kemények, kíméletlenek, talán kegyetlenek is ezek a Zarándban íródott levelek, sikerült pamflettek.” (110. p.)

„Arról azért mégis szólnom kell, kiket tekint Kurta Miska mái labancoknak, akik arról híresek, hogy szeretnek gyűlölni. Kurta Miska szeretné őket is szeretni, de azok nem engedik. Miska legalább azt megpróbálja, hogy gyűlölködésüket ne viszonzza. Ez így kereszt(y)ényi.

Lássuk, kik is azok a mái labancok?

Könnyen felismerhetők.

Azt vallják, hogy nem szabad nemzeti alapon »domborítani«.

A nemzeti az nacionalizmust jelent. A nacionalista rögvest sovíniszta, fasiszta is.

A nacionalizmus úgy elvetendő, ahogy van.

A hazafi csak hazaffy lehet.

Úgy tartják, hogy mi, magyarok a ganyéból jöttünk.

Ők világpolgárok, szabadgondolkodók, humanisták...” (108–109. p.)

Pinceszer (2009)

Balogh Elemér újságíró barátja Sarusi Mihálynak. Amikor „szépecskén kiebrudalták” a Veszprémi Naplóból, „Egyetlen ember akadt ebben a sunyi és szolgalelkű társaságban, aki ki mert állni mellettem, és elkergetésem ellen szavazott: Sarusi Mihály” (112. p.) Balogh Elemér esszéjéből (*Sarusi Mihály: Pinceszer*, 2009) érezzük, jó dolog igaz magyar embernek lenni, és így összefogni.

Tarján Tamás *Olajolaj* (2009) című írása kedélyes hangnemű összegzése is jól illik a témához. „A *Pinceszer* rövid írások gyűjteménye. Borfélék játékos jellemzésétől félperces borocskanovelláig, *A részegség 13 neme* derűs lajstromozásától régi szőlőművelési annalesek felütéséig, a baráti tőkegondozás himnuszozásától cégérnek is beillő termelő- és fajtadicséretig sokféle szöveg változtatja egymást.” (114–115. p.)

Kaiser László esszéje (*Az ivás (és az írás) méltósága*, 2011) arról értekezik, hogy „A *Pinceszer* tehát visszaadja az ivás méltóságát. S mivel vérbeli író munkája: élvezetes olvasmány is, sajátos, szaggatott szövegkezelés: villanó gondolatok, események, emlékek.” (120. p.)

Hun fohász (2011)

Ujj János *Sarusi Mihály két könyve* (*Hun fohász, A csabai Szajján*, 2011) című ismertetése azokat a mozzanatokot emeli ki, amelyekkel az író „oda-odaszúr a rendszernek.” (124. p.) „Ezekért volt Sarusi Mihály csak Türt. Én büszke lennék e minősítésre.” (125. p.)

Simonyitól Simonyiig (2012)

Csanádi János cikke, a *Vigyázó szemetek Simonyira vessétek* (2012) több Simonyi Imre-féle bölcsességet is kiemel a Sarusi-könyvből. Az egyik így hangzik: „A valóság nem érték, csupán tény. Az igazság: érték, amit a valóság dudvája koronként eltakar.” (129. p.)

Négy kicsi mérges avantgard (2013)

Bakonyi István röviden ismerteti Sarusi korai írásait (*Négy kicsi mérges avantgard* (*Négy beszély az 1960-as évekből*), 2014).

Kopóirat (2013)

Márkus Béla *Irodalomelhárítás* (2014) című írása hosszan fejtegeti a regény szereplőinek kapcsolatrendszerét, csúrés-csavarásos szövegeit. Az eltemetett Varga Mátyás író elképzelt, de el nem készült regénye a *Kopórege*. A két fő kopó azonban Németh András – Vári Béla és Kocsis György – Baráth Mihály. Márkus igen lényeges megállapítása róluk: „Hogy múltjukkal szembesülve – érezzék bár kiközösítve magukat – nem hatja át őket a szégyen érzete, hogy önvizsgálatuk sekélyes volta miatt a mély megbánás is idegen tőlük, ehhez nem fűződik elbeszélői kommentár, hiányzik a lélektani elemzése. Megvan ellenben a nyelvi magyarázata: az a bőbeszédűség – beszéljenek bár magukról, maguknak –, amely önmagában is jele, bizonyítéka annak, hogy lelepleződésüket korántsem élték meg traumaként, s amely inkább indít jópofaságra, poénos

fogalmazásokra, mint viviszekcióra.” (139. p.) Márkus megemlíti: „múlhatnak az idők, Varga továbbra is az »éppen megtértek közé tartozik«, hiszen 2011-ben is elutasítják az ösztöndíjkérelmét, a kopóregény tervezete a legnagyobb állami alapítványtól nem kap támogatást.” (141. p.)

Márkus Varga elhárító gondolkodásmódját idézi. „Különösen a »mögélhetési szörkesztők« vannak a bögyiben, bár utoljára említi őket, ám első helyen állnak a becsmerlettek között. Nemcsak az ávó vett részt »az irodalomelhárításban«, részt vett a párt, az állam, a helyi vezetés is – írja magában, pályája emlékezetét Varga, s úgy látja, az »irodalmi szerkesztés« »kiemelt szerepet« játszott az egészben” (143. p.)

Márkus Béla olvasatának sikerült érzékeltetnie: Sarusi *Kopóirata* rémregény, olyan értelemben, hogy félelmetes volt az ávósok, vagyis a régi magukat átmentő tartótisztek primitívsége, ez az egész vízfej-szervezet, amint fontosnak tartotta és fenntartotta magát, és mereven akadályozott minden szabad gondolatot.

Tiszta betű (2014)

Oláh András recenziója, a „*Ferdítés nélkül*” (2014) is igen lényeglátó. „Az életút, a pályá fontosabb állomásai villannak fel. Emlékek, emlékfoslányok. S mögöttük magyarságtudat, hit, erkölcs. Minden, ami megtartó erő lehet ebben a kiábrándító globalizációs világban. Kapaszkodókról olvashatunk. A megmaradás esélyéről.” (147.p.)

S. M.-más (2006)

Körmendi Lajosnak az *S.M.-más (Folyton nővő S.M.-fa)* (2006) című esszéje könynyeden kezeli a megírandó anyagot. Szellemes, mikszáthos csevegéssel vezetgeti olvasóját a barátja sokoldalúságának megismertetése közben. Körmendit üdülés olvasni. Ilyeneket kérdez: „Hogy jön ahhoz egy porban poroszkáló prózairó, hogy felugatoljon az magas Parnasszus ormára?” (154. p.) Így világítja meg: „S. M nem kellemkedik, nem riszálja magát, nem bókol, nem teszi a szépet se a hatalomnak, se az olvasónak. Ő ugatol.” (155. p.) S így fejezi be mondókáját: „A magyar írói középnemzedék egyik legmarkánsabb alakjának írása önmagáról, életművének összefüggéseiről majdani széptani tanulmányok tájékozási pontja lehet. S. M.-térkép, íteszeknek. Hogy eligazodjanak. Hogy leírassák azt, ami a lényeg: S. M csabai író. S. M. alföldi író. S. M. magyar író. S. M. európai író. Már megint ennyi minden egyetlen bőrben.” (158. p.)

Apor Zoltán a *Sarusi Táncsics-díja* (2005) című cikkében azt a „mérnöki pontossággal fogalmazó újságíró” mutatja be, akit ő javasolt Táncsics-díjra.

Somi Éva tanári precizitással sorolja fel Sarusi műveit, jellemzőikkel együtt, majd eljut az író besorolásához (*Sarusi Mihály és az Eszterberke*, 2007).

„De ha ma azt jelenti a népiség, hogy az elesett emberek millióit valakinek képviselnie, támogatnia kell, helyettük kell kimondani, ami nagyon fáj, akkor viszont a népiség, a realista szemlélet, a valóságghúség soha nem megy ki a divatból. Mert nem divatfüggő. Inkább valóságfüggő./ Sarusi Mihálynak így tehát be kell látnia, hogy a XXI. században ő már, ezzel a konok következetességgel, nem tartozik az élvonalba, s talán a divatos

kánonba sem. Ez bizonyára érzékenyen érinti, mert gyakran tesz pejoratív kijelentéseket a posztmodernekre és a globalizátorokra. Pedig megvan a helye, mert beletartozik a mindenkori kánonnál sokkal tágabb fogalomba, a magyar irodalom egészébe. Az olvasók széles rétege kedveli, különös tekintettel a Békés megyeiekre, ez azért nem kis dolog.” (165. p.)

Vágner Szabó János fontos újságírói tudósítást ír a barátjáról (*Sarusi és a Teljes-Magyarhon. Egy magyar író hűsége – Dél-bihari találkozások*, 2011).

„Tenkén, ezen az erősen elszórványosodott dél-bihari településen 2009. február végén látták először vendégül Sarusit.” (167. p.) „A könyvből – amúgy rögtönzéseképpen – jól felkészült helybeliek olvastak fel részleteket döbbenetes hatással. A történelem egyszerűben megelevenedett, s a jelenlévőkre rázuhant a túlélők felelőssége.” (168. p.)

„Tavaly Sarusi két frissiben megjelent könyvét, a Hiábahaza és a Pinceszér címűeket ismerhették meg a körösvölgyiek – ekkor a szilágysomlyói ifjúsági citerazenekar játszott a felolvasások között. Idén március 3-án szintén megtelt a gyülekezeti terem: Meleg Vilmos, nagyváradi színművész tallózott a gazdag életműben, *A csabai Szajná-tól a Köves-Körözség* címmel Sarusi kilenc könyvéből hangzottak el részletek, citerán és tekerőlanton Balla Tibor kunszentmártoni népművész működött közre. Igazi író-olvasó találkozó volt ez a három tenkei este az íróval és műveivel a középpontban. Az estek alapján bizvást kijelenthető, hogy ez a régi, az olvasókörök világát is felidéző, közösségi művelődési forma ma is életképes. (És távolról sem anyagi kérdés, amint azt az elpuhult hivatalosságok állítják.)” (168. p.)

Bertha Zoltán zászlóvivő, lelket adó és lelkesítő, egekbe emelő, az író mellé odaálló laudációja *Az MMA Illyés Gyula-díjával kitüntetett Sarusi Mihály köszöntése* 2015-ben hangzott el a pesti Vigadóban.

„A nemzet lelkiismeretét a huszadik században oly csodálatos elkötelezettséggel és erkölcsi-szellemi tisztasággal megszólaltató népi írók örökérvényű hagyományát gazdagítja ő tovább, amikor munkásságának lankadatlan gyarapításával évtizedek óta tartja ébren a magyarság éltető öntudatát és önbecsülését.” (169. p.)

Lönni vagy nem lönni (Kisiratos írói falurajza) (1987–)

Beke György kedvesen-érdekesen ír, ahogy a földiek szoktak szólni egymáshoz (*Megíratlan balladák a Dél-Alföldön*, 2001). „Harminc éven át rejtekezett a kézirat Juhász Zoltán lakásának kamrájában. Kisiratos lelki fia: Sarusi Mihály békéscsabai, József Attila-díjas író bukkant rá, és Harangozó Imrével közösen, az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfőiskola gondozásában, két kötetben megjelentette *Aradvégi mondák* címmel a népmondákat, *A sánta kutya lábán forgó palota* címmel pedig az aradvégi népmeséket.” (172. p.)

Bertha Zoltánnak valósággal száguld a gondolata, amikor Sarusi „otthonirodalmának” jellemzésébe kezd (*Krónikás falurajz*, 2006). „Sarusi Mihály a legújabb magyar prózairodalom egyik legkitűnőbb, legeredetibb hangú egyénisége. Társadalom-

látásának igazságait különleges – a népi avantgárd és a plebejus expresszionizmus forrásaiból is táplálkozó – nyelvi kifejezőerővel tudja közvetíteni és hitelesíteni: elbeszélőművészetének sajátosságai között az ironikus-önironikus szemlélet gazdag helyzet- és jellemábrázoló energiával, egyszersmind érzékletes stilizáló artisztikummal ötvöződik.” (174. p.)

Hajdú Mihály bölcseledő, felkaroló remeklése az esszé-előszó (*Előszó Sarusi Mihály* Lönni vagy nem lönni című *falurajzához*. 2014). Ennek utolsó mondatai: „A nép saját nyelvén szól hozzánk, ragad meg, bűvöl el bennünket. Akár a nyelvkutató tudós, akár szülőföldjét szerető, magyarul értő, beszélő, gondolkodó polgártársunk is tanulmányozza, olvassa a neveket, szavakat, emlékek élednek benne, s az emlékek nyomán szeretet, remény és hit.” (182. p.)

Kedves Mihály!

Azt hiszem, az író és az írot vizsgáztató kritikusok egyaránt jól vizsgáztak ebben a Rólad szóló könyvben.

Sajnos, egészségi okból nem tudtam ott lenni 2015. december 15-én a könyvedet bemutató Vathy Zsuzsa előadásán. Ismerem viszont Vathy Zsuzsa *A kert** című novelláját, amelyben a saját íróvá levése pillanatát ragadja meg. Ilyen kulcsmondatokat ír le: „mintha az élet vergiliusi idill volna. Nem volt az”, „vad kalandokra vágyik”, „minden hiányzik belőle. Minden, ami fontos”, „lök egyet rajta, a díszkötésűn, a század egyik büszkeségén: rossz, gondolja. És diadalmasan fölkiált: ez egy rossz könyv!”, „rátalált az igazságra”, „először látja valós, igaz voltokban a dolgokat – az egész világot”, „Ápolónő leszek, mondta neki, jógi Indiában, talán szerzetes”, „Hej, élet, rikkantotta!”, „Egy nap négy férfi jött, robbanószerkezeteket helyezett el itt is, ott is, és a házat kertestül együtt a levegőbe röpítette”. Aki ilyen empátiával tudja megragadni a novella sorsdöntő, sorsfordító lényegét, mint ő, az, gondolom, kellő empátiával tudja interpretálni Sarusi világát is.

Kedves Miska!

Kinn fekete a karácsony. Boldogabb új esztendőt kívánok Neked, Nektek, de legalább ennél rosszabb ne legyen!

Baráti üdvözléssel: Rideg Pista.

Karcagon, 2015. december 25-én és 26-án.

(Hungarovoxx Kiadó, Budapest, 2015)

* Vathy Zsuzsa: *A kert*. In.: *Novellisták könyve, 2005*. 68 novella, portré, (ön)életrajz, minieszé. Összeállította és szerk. Kőrössi P. József. Novan-Kiadó Kft. Bp. 2005. 456 p. 423–427. p.

Sz. Tóth Gyula

Emberek a szódarálóban

H. Tóth Tibor: Nyelvi változások az ezredfordulón. Meghatározó jelenségek a nyelvi viselkedés és a nyelvhasználat területéről

Határtalan beszélgetéseinket tág horizontra nyitja a kötet. Serkent, és egyben kiváló alkalom, hogy, ezen ürügy alatt, (kör)bejárást tegyek, szabadon, persze „valamihez viszonyítottan” értve, ahogy Fehér M. István tételezi a szabadságot.

Mert nem én kiáltok... én csak mondom, dübörgés van, H. Tóth Tibor adja a jelet: romlik a szó, bomlik a beszéd. Veszem, mert ha így van, és ilyeneket már magam is észrevettem, bolydul az ember. H. Tóth Tibor, a nyelvész nem kiált: integet, hozott valamit: vékony könyv, gazdag anyaggal a „közléstérből”, a példatár nyelvészeti rendszerezésben, kategorizálva, csoportosítva. Tanításra felkínálva. Veszem, közvetítem. Mint recenzens is erősen motiváltan forgatom a könyvet a probléma okán, merthogy hasonló törekvéseim, programjaim közelítenek a felvetéshez, a feltáráshoz, erősíti igazunkat.

A közölt „példabeszéd”, inkább beszédpéldák könyve csak elsőre szórakoztató kissé. De nem vicces: szódarálás, szóvesztés, eltévelyedés, ilyenekkel szembesíti az olvasót. Mit beszélünk? Hol vagyunk? Kik is vagyunk? Nagy az esély, hogy nem találjuk a választ. Később meg már nem is keressük. Elveszünk a hálóban. Jeles nyelvészek, irodalomtörténészek nem győzik sulykolni, hogy a nyelv és a kultúra együtt adja az identitás összekötő-építő anyagát. Az értelem még kihámozható. Martonyi János a politikai kultúra felől közelítve hangsúlyozza ugyanezt *Mi és a világ* című tanulmánykötetében (Magyar Szemle Könyvek, 2015). Merthogy identitásunk a hálós viszonyrendszerben rétegezett – én, másik, közösség, nemzet, civilizációk, világ, de az identitás még felfejtethető. Ehhez azonban, tárgyunk esetében, szóművesekre van szükség, jelfigyelő, jelfejtő útbaigazításukra, a szem, a fej terelésére.

A szóiparosok teszik a dolgukat, immár iparszerűen gyártanak. A jó iparos áttért a szalaggyártásra, kliséket állít elő, s továbbít. Származási helye: EU. Vagy gyártási helye: Globalizáció. Hová tűnt a tisztos ipar(os)? Régebben megszólaltuk a kínai árut, aztán „átvettük”, talán meg is szerettük. De arról a produktumról tudható: kínai. Van kínai étel (mondjuk is: ma „kínait eszünk”), kínai üzlet, sok kedvesen mosolygó kínai emberrel. Ha e körben forgatjuk az árut, ha nem is tudjuk, mi van a kezünkben, de tudjuk, miről beszélünk. Tudjuk, miről alkuszunk. A szószalagon gyártott szövegnek nincs gazdája. Csócsáljuk, nem értjük, de továbbadjuk. Valaki csak beveszi. De nem mindenki tudja lenyelni.

Az értékőrző (a tisztos) nyelvművelő jelez, kongatja a (vész)harangot, rendszerezett gyűjteménnyel tükröt tart a beszélőnek. Nicsak, ki beszél? Sokan vagyunk. Vajon eljut-e a szógyártó és a szószaporító közszereplők fülébe? S vajon megmozdítják-e fü-

lüknek az botját? Nem nagyon látszik ennek jele. Ők csak nyomják a sódert. Magukban hisznek. Hiszik, amit mondanak? Szerepelnek, spiccen vannak, mindegy, nyelvi elemzésekkel nem foglalkoznak. Mit nekik tudomány! Nyelvből él az ember. Értékelő konferenciákra, visszajelző megbeszélésre nincs idő. Ők nem nemesítenek, csak szaporítanak. Az igazi művelők, szőlészek, méhészek, virágosok és más alkotók, ha „alkalmaznak” is, de értékkevetők maradnak.

Nagy a könyv ölelése, szélesre veszi a témák körét, a beszélés területeit. Ezek: korszakos változások a *politika*, az *üzlet*, a *média* világában; kulcsjelenségek az üzenetek hátterében: adás-vétel, érték, nyereség, stílusok, átrendeződések (lefordítva magunknak: álságok, átverések). Változik a világ és új divatokat hoz, változnak a kategóriák a mindennapi nyelvi kommunikációban, a média nyelvhasználatában. Mindez, magától értetődően, magával hozza a diákok, a fiatalok stílusának és nyelvhasználatának változásait. Sok a kanyar, a kurfli (az ötvenes évek szakzsargonját bedobva). Eltalálunk? Hová vezet mindez? A felelős szerző tanárként nyelvstratégiát, programtervet ajánl. Szól a jelenlegi helyzetről (a nyelvi kommunikáció és közege, a nyelvművelés és nyelvi változások összefüggéseiben), vázolja a humán környezetet, majd anyanyelvi programot sürget. Itt érint intézményeket, területeket, foglalkozásokat. Szóval, feltérképezni, felvérteződni, megőrizve megújulni, nem kis falat: együtt gondozni hagyományt és modernizációt. „Nehéz kérdések”, szögezi le a szerző.

Túloz-e a vékony kötet? Nem. Megszenvedti az, aki figyelőn olvas, és igazán szenved, ki benne él. A mindennapi szociális terep (utcákon, tereken, fürdőben, piacon, buszon...) a közléstér harsonásaitól hangos – a szóra-hangra érzékeny fülnek nem zene ez. Akkor hát kiáltunk, mert a sátán „dübörg” itten.

De ki veszi a jeleket? A média tudja a mesterséget, a médiamunkások kitanulták a nyelvi-kommunikációt, teszik a dolgukat. Nem állnak ellen az új hullámoknak, a nyelvi divatot követik, ajánlják, meg akarják nyerni a hallgatókat – igyekeznek közös nyelvet beszélni. Ám a média tudatos, manipulál, a néző/hallgató vagy észreveszi, vagy nem. Sőt, szeret mintát látni a divatban, tehát igyekszik topon lenni. Ha a celebek így, hát én sem maradhatok le. És máris szépen benne vagyunk a sűrűben, nyelvi-fogalmiságunk nem áll azon a szinten, hogy tisztázhassunk dolgokat – meg vagyunk vezetve. Feltődik: kell-e iskolába járni? A tudás a médiából jön. Sorsfordulóhoz érkeztünk, választáson vagyunk. Az iskolán, pontosabban a derék tanárokon a sor. Ők ott, a terepen, az osztálytermi lövészárokokban állják a szógolyó-záport. Hull a pergőtűz. Vagy: a velünk élő neologizmusok nem bántanak, „beintegrálódnak” a rendszerbe, még kezelni tudjuk őket. De hódítanak. Mínya Károly foglalkozik ezzel igen körültekintően, habilitációs dolgozatában: „*A nyelvi változás (a szinkronia a szavak tükrében)*”. Van már diginyelv, netnyelv, szkájpozunk, lájkolunk (vagy linkelünk?), kommentelünk, fészbukozunk. Vannak „webmetszők és más beszélők”. Értjük egymást? A jelenség nem elhanyagolható, tudatos „elbírálást” igényel.

A nyelv változik, a neologizmusok szaporodnak, a divat is besegít, a renyheség is támad, de az a fontos, hogy tudjuk, mit beszélünk. Tudjunk dönteni, mikor, milyen nyelvet használunk. Nem csak döntés képessége a kérdés. Nyelvi norma, ezt szorgalmazza Balázs Géza számos írásában, egyben különösen: „A média nyelvi normája” (2000. *Magyar Nyelvőr* 124: 5-24. = <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1241/124102.htm>).

De minden norma annyit ér, amennyire betartják, betartatják. (Ebben nem vagyunk túl jók.) Neologizmusok márpedig vannak, hatnak, miként az archaizmusok is. Meg a helytelen, nyegle nyelvhasználat, amikor a renyheség lesz úrrá. Amikor a renyheséget a divat is táplálja. És dül a diginyelv, a szleng. Az iskolai oktatás meddig képes kezelni a helyzetet. A médianyelv kisugárzását a média munkásainak kellene biztosítani, stílusos adagolásban, csomagolásban. A médiának a nyelvi norma mentén együtt kell működnie az iskolával, meg kell hallani a nyelv művelők javaslatait, ajánlásait. A nyelvi együttműködés erősíti a közösséget. Ha a sátán dübörög is, az ember tegye a dolgát, legyen helyén az esze meg a szíve. Ha nem vagyunk képesek a kommunikációs tényezőknél (helyzet, téma) megfelelően előrukkolni mondandónkkal, ha semmibe vesszük a beszélgető társat, akkor nincs is szükségünk társra, csak hallgatóra. Önjáró önbeszélők, két sms között, szelfizés közben. Ha így teszünk, nem tudjuk, mikor mit *kell* tenni. És ez már erkölcs kérdése. H. Tót István nem kertel, nevével nevezi a jelenséget: *tudatlanság, alapműveltség-hiány, cinizmus, illetlenség*.

A szerző nemcsak érzékeli, de bőséges példákkal megtámogatva elótárja a problémát. A vizsgált nagy területek tehát: politika, üzlet, média. Vegyünk néhányat az említett jelenségekből. A megváltozott politikában változott a frazeológia: nincs elvtárs, a glasznosztj, a peresztrojka friss hangokat hozott be a térségbe: pluralizmus, demokrácia, szólásszabadság, globalizáció... Mindez létrehozta a *nyilatkozói modort*, a politikus azzal indít: „én azt gondolom...” és jön *múlttagadás, a történelemkiszajátítás, a közhelyes általánosságok, a cinikus hangnem*. Az üzlet megnyerni igyekszik a vevőt, a mértéktelen fogyasztásra folyamatos túlzással erősíti rá. Manipulál, nem riad vissza a hazugságtól, a kultúraromboló üzenetektől. De vannak *személyeskedő, tolakodó, erőszakos beszólások*. A médiában profik, sőt *vérprofik* dolgoznak. Ennek ellenére (vagy éppen ezért) sok a *felületesség, a fölényeskedés, az egymás lekezelése* (lenyomása), a *divatjelenségek* továbbbítése, újjak „villantása”. Jelen van a magatartásbeli és nyelvi kulturátlanság, a nyelvi szegénység, és egyszerűen: a rossz beszéd(technika). A manipulálás mint kötelező munkamódszer működik.

A rendszerezett gyűjtemény alkalmas oktatásra – tanterv, tananyag, munkafüzet készítésére. Tanári továbbképzésre. A megoldás útjait, módjait keresve sok terület felé nyit – iskolai programok, a kommunikáció tanítása, a tanárképzés –, ötleteket kínál, felelősségre apellál. Kartársakért kiált. A nyelvi műveltség „össztantárgyi feladat”. Száz szónak is egy a vége: „illem és jó modor a fő”, miért ront el minket az idő... Nem törvényszerű, hogy így legyen.

Kutatásra szinte katalogizált anyagot kapunk. A nyelvi kategóriák, a nyelvhasználati (szerkezet, forma) példák rendezett tárában – néha – az „elkövető” neve is felbukkan: ismert szereplők, inkább a politika, a média területén. Ez nem a pellengérré állítás szándékával történik, hiszen szakmai magyarázatok kísérik a gyűjtött, létező példákat, de mégis, meg kell jegyeznünk ezzel kapcsolatosan valamit. A bemutatott jelenségek jóval több elkövető megemlégtetését érdemelték volna. (Mi is bő listával rendelkezünk.) Ha már ez a döntés, akkor szerencsésebb lett volna valamennyi jelenségnél, példánál nevet említeni. Vagy egyiknél sem. Mert a kutató-olvasó számára nem a szereplő fontos. A gazdag témakör, a színes példák bő forrásanyagot sejtetnek, sajnos, rejtenek is: illeszkedőn kívánatos lett volna megemlíteni egy-egy jeles (ilyen munkánál nélkülözhetetlen) szakirodalmat. A szerkesztés szűkre szabta terjedelemből így kimaradt például Bánréti Zoltán, Grétsy László, Montágh Imre, Zsolnai József, Wacha Imre.

Az inspirált olvasónak (a témában is kutakodónak) kedve van továbbgördíteni a gondolatokat. Mert, mint a nyelvész szerző is már az alcímbe hangsúlyozza: „meghatározó jelenségekről” van szó, amelyek léteznek, működnek, hatnak, megfoghatók, kimutathatók. És „meghatározó szerepük van a társadalmi, közösségi viselkedésben és a kommunikációban, s így természetesen a nyelvhasználat területén is: közvetlenül járulnak hozzá a szabálykövető magatartás elavultként való értelmezéséhez, a szabályok teljes törléséhez, a hagyományok és értékek önkényes felrúgásához, a botránykeltő, tabutörő magatartás agresszív formáinak terjedéséhez, a kihívó, agresszív nyelvi viselkedés és a nyelvi brutalitás fokozódásához” (15.). Súlyos és fontos összegzés. (És gondoljunk bele: az anyag a 2004. évi országos anyanyelvi pályázatra készült, a gyűjtés óta a „helyzet csak fokozódott.”) Mert mit termelnek a „rossz nyelvek”? Kárt okoznak. Hozzáteesszük: itt nem csak a politikusok, az üzletemberek, a médiamunkások nyelvhasználatáról van szó. Ebbe mindenki beleértendő, ebben mindannyian szereplők vagyunk, a pulpitus, a képernyő innenső oldalán. A „civil” persze hátrít, és legfőképpen nem ért egyet a politikussal. És magyarul. Tudja, hogy kellene csinálni. A vulgárpölitológiát konyhanyelven műveli, igazságát tragársággal fűszerezve nyomatékosítja – „dzsuvavaker” ez, hogy stílszerűek legyünk. Szavát köztereken ereszti szélnek, nem fél, neki jogai vannak. S ha kell, hát levált. Így van ez az üzleti életben mindenki hivatásos, ameddig a nyeresre kalkulál. Ha veszít, hát kiált. Tématartás nincs, sűrű témaváltás annál inkább.

Minél zavarosabb a szó/beszéd, annál nagyobb az esély a fogalmi eltévelyedésre. S közben formálódik az „újbeszél”, az ideológiagyárak új nyelvet adnak közre, a PC (politikai korrektség) szabályoz, ami „beirányozza” az értelmezés útját. Innét már csak egy lépés a véleménydiktatúra: tiltott szavak kerülnek listára, listázásra pedig használóik. Folyik „Az emberidomítás titkos mestersége és az agymosás”, írja a kutató-pszichológus (Dr. Szendrői Győző, Magyar Idők, 2015. december 12. 11. = <http://www.szenc.sk/hu/Cikkek/Erdekes-es-hasznos/Szendrodi-Gyozo-Az-emberidomitas-titkos-mestersege-es-az-agymosas.alej>) És szól a bullshit: „olyan mondat, mely betartja a szintaxis szabá-

lyait, de nincs különösebb jelentése. Különös feltalálási helyük: közösségi oldalak (sötét bugyrai), életmódmagazinok”. Másképpen: zagyvaság, álintellektuális hülyeség. Balázs Géza ad erről rövid, de igen pontos magyarázatot. Idéz egy kiadványt (Alan Sokal–Jean Bricmont: *Intellektuális imposztorok. Posztmodern értelmiségiék visszaélése a tudománnyal*. Második, javított kiadás, Typotex, 2008.), amely lerántja a leplet a posztmodern varázslókról (Blog, 2015. december 23. = <http://www.balazsgeza.hu/?p=5838>). A jelenség hódít-bódít a mindennapokban, veszélyes méreteket ölt. A társadalomtudományi fakultásokon, Amerikában és Európában, előáll az a helyzet, hogy a fogalmi tisztázást nem merik vállalni az oktatók, mert elveszíthetik állásukat. Előfordult, hogy a „megvezetett” („félvilágosult”) hallgatók nekimentek a szociológusprofesszornak, mert egy témában ellenvéleményt jelentett be, amit meg is mert indokolni: „A szólásszabadság és a sértések elviselése a szabad és nyitott társadalom előfeltétele”. Elszabadult a pokol. (*Mimózaelekkek diktatúrája. A politikai korrektség örülete az angolszász egyetemeken*. Értelmező szótárral. Zsuppán András, Heti Válasz, 2016/1. január 7. 17-19.)

A globalizáció (egyik) paradoxona: emberek egy része kész meghalni a szabadságért (legalábbis „kommunikálja”), ha nem is érti a jelenség nyelvezetét. Vagyis természetét, okát, de belekiáltjuk a légtérbe: vesszen a tanár, és nem félünk a terroristáktól. Aztán legközelebb mécseszt gyújtunk halottainkért. A valóság eltakarva, a látvány folytatódik.

Észnél kell lenni, mert nemcsak a szólásszabadsághoz van jogunk, hanem a szabad, értelmes szóláshoz is. Hogy értsük egymást. Az esztétikus, gondolatvilágos beszéd rendet vághat a káoszban ha nem ez tölti ki a közlésteret, hát rendtelenség lesz a káoszban.

A transzdiszciplináris körjárat kissé borzongató hangfekvése után pengessünk nyugodtabb húrokat. A megforgatott kiskönyvbéli hatalmas anyagnak súlya van, és ha hozzávesszük a saját tapasztalatainkat, talán érthető e kesernyés indulat: a *társadalmi viselkedéskultúra összefüggéseiben* vizsgálódva szomorú a kép. De vannak tartalékok, vannak értékeink. Segítségünkre szolgál a gazdag magyar és a világirodalom, a sok kiváló irodalmi folyóirat (a tanárok terelhetnék feléjük az ifjúságot), a szépen beszélő és író irodalomtörténészek (számos „megbízható” nevet tudnánk említeni). Az eszme- és filozófiatörténészek, a filozófusok élvezetes nyelven szólnak „nehéz” (elvont?) témákról. (Mint Csejtei Dezső, Egedy Gergely, Fehér M. István, Nyíri Kristóf, és még néhányan.) A politikai nyelvezet is jóval színesebb, mint aminőt a politikusok használnak a napi gyakorlatban a fentebb említett exkülgügyminiszter mellett nem hagyható ki Schöpflin György árnyalt, összetett beszédmódja (lásd legutóbbi könyve: *Politika, illúziók, téveszmék*). Ó, és ha szépet akarunk olvasni szépről, forgassuk a művészettörténészek munkáit, ugyanarról – életről, munkáról – másként, elég Szokolczay Lajosra, Banner Zoltánra gondolni. Van tehát fogódzó, van eszköz és mód a „mentésre másként”, ahogy Füzfa Balázs irodalomtörténész, tanár varázsolja elénk. Szóval, „beszélhető nyelvet” minékünk! Ilyet mutat be Szentmártoni János az *Agria* 2015 őszi számában. A lap főszerkesztőjének, Kődöböcz Gábornak is van „szóhitele”, amit rendre bizonyít

követve egyik alaptételét: „Szépen magyarul, szépen emberül”. És hát a szép, őszinte líra – a szép és őszinte beszéd kiapadhatatlan, éltető forrása.

Így a vége felé, jó tanárhoz illően, némi szakirodalom (kötelezően választható!). Lajtos Nóra: *A tiszta beszéd varázsa* (tanulmányok, kritikák, recenziók), Hungarovox Kiadó, 2014. „Két könyv az igényes beszédről”, amelyeket, Gereben Ernő ajánlása szerint, főleg a (magyar)tanárok, a középiskolás diákok és a nyilvános pályára készülők forgathatnak haszonnal. A könyvek szerzője Wacha Imre, egyik: *A tiszta beszéd*. Tinta Könyvkiadó, Bp., 2015, a másik: *Az értelmes beszéd*. Tinta Könyvkiadó, Bp., 2015. Mindkettő alcíme: *Beszédtechnika – Alapismeretek és szövegértelmezés magyarázatokkal*. És a nyelvnek lelke van – tükrözi a beszélőét, széttörheti a hallgatóét, vagy nyugalomra hangolja. A témának finom árnyalatait megtalálni, felfejteni segít a nyelvpszichológia. Sári László ismertetéséből megtudjuk, hogy vannak ún. látó nyelvek, míg „néhány nyelv nem »lát» egyes színeket«, és betekinthetünk a nyelvi nemek funkcióiba, a nyelv és a nép-
lélek kérdéseibe”, ha kézbe vesszük: *Pszicholingvisztika 1–2*. Szerk. Pléh Csaba és Lukács Ágnes. Technikai szerk.: Siptár Péter. Akadémiai Kiadó, Bp., 2014. Mi a forrás, ha nem: *Édes Anyanyelvünk*, 2015./5, 18. (Igényes és bő választékot talál az érdeklődő még az *e-nyelv.hu* honlapon.)

Akárhogy is forgatjuk: nyelvi norma kellene – írott és felügyelt (és számon kért). Addig – a feltárt anyagon túl – csak kérdéseink vannak. Például a műsorkészítést kíséri-e (ön)ellenőrzés? A nyelvi vétések (vétségek) terítékre kerülnek-e? Működik-e belső továbbképzés? Folyamatosan, a szerkesztőség szakmai igényének megfelelően. (Némely helyen érződik.) Van-e szerkesztőségi ügyelő a műsorok alatt? Mint a színházban, aki menet közben közbeszól. A szerkesztőségeket nehéz elérni az éppen folyó esemény közben. A rossz ízű kommentelés lehetséges, de azzal – szakmailag – nem megyünk sokra. Milyen a szakmai visszhang? Az elemző-értékelő kritikát ez a munka sem nélkülözheti. Egy ilyen módszer lehet a monitorozás. Javaslat: 1. a szerkesztőség és „külsősök” által közösen kialakított szempontok szerint felkészített „figyelők” folyamatosan visszajeleznek, 2. ezek értékelése rendszeres, 3. időszakonként kerekasztal-megbeszélésre is sor kerülhet, laikus és szakmai közönséggel.

Az egyik tévé sportcsatornán megy a „Harmadik félidő” című műsor, amelyben előveszik (visszajátsszák), látványosan „boncolgatják” a sporteseményt. Minden részlet, valamennyi szereplő előkerül. A közvetítő „játéka” nem.

Egy figyelmes olvasó, nyelvi ügyelő hozzászólásával zárjuk: „Az olvasás szokásának háttérbe szorulásával fokozottan kellene ügyelnünk legalább a hangzó sajtó nyelvi igényességére”. (Sz. T. Gy.: *Sport a pályán és a képernyőn*, 2015. 06. 29. =

<http://e-nyelvmagazin.hu/2015/06/29/sport-a-palyan-es-a-kepernyon>)

(Gondolat Kiadó, Budapest, 2014)

Madarász Imre

A mesétől a hamisításig

Vörös Boldizsár: Történelemhamisítás és politikai propaganda

Vörös Boldizsár, az MTA Történettudományi Intézete főmunkatársa *Történelemhamisítás és politikai propaganda. Illés Béla elmeszüleményei a magyar szabadságküzdelmek orosz támogatásáról* című értekezése az alaposág és a filológiai pontosság mintapéldája: a tudós szerző minden részletkérdésnek utánajárt, minden idézetnek megkereste az eredeti forrását, minden szakirodalmi munkát ismer és hasznosított, olyan bőséggel, hogy az olvasónak időnként már az az érzése, kevesebb „fogyaszthatóbb” lenne. Másfelől viszont bőségességével egyetemben is hagy nyitva kérdéseket, olykor alapvetőeket. Ilyen rögtön maga a téma és a terjedelem közti arányok, pontosabban aránytalanságok problémája, hogy tudniillik érdemel-e ekkora terjedelmű monográfiát egy ma már „névről” is alig ismert író munkásságának egyik mellékszála.

Mert Illés Bélát, ne köntörfalazzunk, mára szinte teljesen elfelejtették, a pártállami évtizedekben iskolai kötelező olvasmányok (*Kárpáti rapszódia* etc.) törzsanyagként tanított, ünnepezt, kanonizált szerzőjéről mostanság magyar szakos egyetemisták, fiatal magyartanárok és irodalomtörténészek sem biztos, hogy hallottak, tudnak. A még életében, 1966-ban Diószegi András tollából megjelent többszörösen elfogult életrajz óta most először látott napvilágot könyv... hát igen, itt a gond, nem róla, nem életművéről, nem eposzi méretű, propagandisztikus-retorikus heroizmustól áthatott regénykolosszusairól, hanem úgyszólván „en passant” elkövetett „elmeszüleményeiről” – melyek inkább „kifutásukban” lettek, mint voltak eredendően történelemhamisítások –, arról, hogy az oroszok, legalábbis legjobbjaik, mindig támogatták a magyarok szabadságküzdelmeit, Rákóczitól 1848–49-en át a második világháborúig (melyben Illés a Vörös Hadsereg tisztjeként vett részt és erről több regényt is írt), vagyis a magyarság és az oroszország (a Szovjetunió) szimbiózisa úgyszólván történelmi predestináció (akárcsak a magyarok állítólagos „örök” németellenessége). Miközben tehát az esetleges (kevés) érdeklődő az Illés-„oeuvre”-ről nem talál a pártállami hivatalos ideológiától mentes, tárgyilagos, átfogó értelmezést és értékelést, most gigászi analízist kap – főleg – a sosem élt Guszev „kapitány” (egyszer „százados”, másszor „őrnagy”) Illés kisujjából szopott hőstetteiről, aki a cári sereg „árulójaként”, a magyar nemzet barátjaként halt hősi halált, lett szabadságviadalunk külföldi vértanúja.

Senki sem vitatja Illés Béla felelősségét abban, hogy hagyta, a kommunista-rákossista, majd posztsztálini diktatúra eltorzult sajtóviszonyaiban és tudományos életében fantáziájának szülötte valós történelmi személyiséggé lényegüljön át. De Illésről köztudott volt, hogy javíthatatlan nagyotmondó, konfabuláló, füllentő, „tódító”, „kóros hazudozó” „Jókai legjobb moszkvai tanítványa”, lásd az ajánlott irodalomból Hidas Antal visszaemlékezésében az „Illés már megint lódít” kitélt, vagy Aczél Tamás és Méray Tibor könyvének portréját a „szolgáról”, akinek „lényévé vált a hazugság”. Nos, akkor hogyan hihették el a „Guszev-kitalációt” és többi meséjét hivatásos történészek? S ami sokkal rosszabb, botrányosabb és kártékonyabb: miként hitelesíthették? Hogyan vehettek készpénznek „soha nem létezett dokumentumokat”, melyek állítólag a háborús fürgetegben semmisültek meg? Hogy nem szégyellték, hogy voltak képesek professzori, akadémikusi, tankönyvírói, monográfusi tekintélyükkel „alátámasztani” és elfogadtatni, kultikussá és tananyagká tenni a legendaköltő szépíró leleményeit? Az igazi felelősök ők voltak: Pach Zsigmond Pál akadémikus, egyetemi tanár, aki dokumentumot és történelmet hamisítva szegődött a nyugatellenes keletbarátság átlátszó propagandistájává, Hanák Péter akadémikus történészprofesszor, aki tankönyvben terjesztette a hazugságot és persze Révai József, a vörös Goebbels, nem mellesleg szintén a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Nem kellene miattuk valaminémű intézményi önkritikát gyakorolni legalább utólag, ha már egykoron – egészen a rendszerváltozásig – nyíltan, szókimondóan leleplezni, meghazudtolni a tudós testület nem merészelt, s a rendszer összeomlásáig egyénileg is jobbára írók, újságírók kétkeltek nyilvánosan? Avagy „csak a szépre emlékezünk”? Illés Béla példája megmutatta, ez hová vezet: olyan emlékekhez, melyek „meg sem estek”, nem kiszínezett, hanem kitalált múlt. Vegyük Vörös Boldizsár disszertációjának az MTA általi kiadását a „mea (nostra) culpa” helyettesítőjének?

(MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2014)

Ircsik Vilmos

Mindenkitől tanulhatsz, de senkit se utánozz

Demeter József: *Csingeráj*

A *Csingeráj* a szerző meghatározása szerint dokumentumjellegű novellaregény. A mű egészének ismeretében a különben helytálló definíció úgy pontosítható, hogy tizenegy lazán összefonódó novellából, ha úgy tetszik, tizenegy fejezetből álló fejlődésregénnyel van dolgunk, amely az én-elbeszélő szocializációját ábrázolja kora gyerekkorától napjainkig. A helyszín, a kiindulópont ezúttal is a Mezőségi Magyardellő, mint Demeter szinte minden prózai művében, ám az idősíkok, az elbeszélői perspektívák váltakozása, a szimultán módszer megszámlálhatatlanul sok helyre repíti el az olvasót. A tizenegy novellából a tartalomjegyzék különben csak tizet tüntet fel: a *Sírdöngölő* szerkesztői, nyomdatechnikai hibából kimaradt, mintha csak figyelmeztetni akart volna: engem ne vegyetek be, mert én a *Mint a bika* társaságában már megjelentem egy előző kötetben, a *Suszerájban*! Egyszóval semmi nem indokolja, hogy a korábban megjelent két írás a vadonatúj *Csingeráj*ba is bekerüljön, hacsak nem a szerző olykor kissé zavaró zabolátlansága, élethabzsolása, a mindent újra és újra elmondani akarása. Ennek előrebecsátásával azonban rögtön szegezzük le: a könyv jó, nagyon is jó. Csak meg kell birkózni vele. Akkor hát menjünk birokra!

A címadó elbeszélésben olvasható a következő mondat: *Eleim arra tanítottak, mindenkitől tanulhatsz valamit, de senkit se utánozz*. És ezzel már meg is találtuk az első fogást! Azaz annak bizonyítékát, hogy valóban fejlődésregénnyel állunk szemben, amelynek főszereplője, az én-elbeszélő, az egyes fejezetek ismeretében, a rá szabott szerepekből, élethelyzetekből folyamatosan levonva a tanulságot, egyre teljesebbé teszi, a tökéletesre persze soha nem formálható személyiséget.

Az első fejezetben, a *Doxában* a nagypapa élete és halála válik a dolgok mércéjévé, és a zord kommunista idők kezdetének jelképévé. A *Szeretem a cigányokat* a fiatal fiú szexuális, nemi érlelődéséről és tévelygéseiről szól, akárcsak részben a *Bároforó*, amelynek másik fontos eleme a kulturális, esztétikai kiteljesedés keresése a cigányoktól tanult tánc és zene révén. A *Kóberes (Ponyvás) ősz*, további gyerekkori szerelmekkel fűszerezve a kollektivizálás embert és tudatot torzító korszakába nyújt bepillantást. A *Bonbonika* a legénysorba lépett én-elbeszélő fejlődésének újabb fázisa, a középpontban egy román lány iránti erotikus szerelmi történettel. Egyébként az itt-ott már a boccacói határokat is túllépő, öncélú erotika néha sokat ront a mű egységes benyomásán, e tekintetben, akárcsak a nyelvi tobzódásokban, nagyobb mérsékletre lenne szüksége a szerzőnek. A két idősíkot felölelő *Orosz csárdás, magyar rulett* két jellemformálója a másik nagypapa, a Tata nagypapa és a világban a helyét kereső én-elbeszélő marosvásárhelyi kávéházi köre. Előbbi a régi erkölcsi értékek és történelemszemlélet, utóbbi pedig a kritikai szellem hordozója. A két életszemlélet ösz-

széütköztetése, egybevetése mesteri írói megoldással történik: a fiatal barátok a nagypapa naplójának elemzése során fejtik ki nézeteiket és mondanak véleményt a náluk két nemzedéssel korábbi világ emberének dilemmáiról, morális helytállásáról vagy botlásairól.

Egy magyar-cigány vegyes házasság ürügyén szintén tartalmaz cigány motívumokat a címadó *Csingeráj*, amelynek jelen idejű eseményei már az érett férfikorban játszódnak. A többi részhez képest az időtlenségben lebegő, balladai hangvitelű *Puliszkabúza* a novellaregény legjobb, és az ember morális fejlődése szempontjából legkatartikusabb darabja. Az öreg Csirkulya a három hónapja pusztító aszály elleni tiltakozásul éhség-sztrájkba kezd. Kimegy a kukoricásba, feleségének megtiltja, hogy ételt hozzon neki, aztán hét napi koplalás után meghal. De áldozata nem volt hiábavaló, mert halálával szinte egy időben megnyílnak az ég csatornái, és újjászületik a pusztulásnak indult határ. Ez a kis remekmű a görög sorstragédiák nagy közösségmentő áldozatait idézi, és minden pátosz nélkül a követésükre buzdít.

Az utolsó fejezet, a *Vastaliga* mintegy keretbe foglalja a fejlődésregényt: a nyolcvanéves parasztember példázata ellenpontja a nagyapáénak: ő a rendszerváltás után visszakapott föld magyarságának védelmében, szántás közben hal meg.

Nemrégem mutattam be a Nagyvilágban szemelvényeket Uwe Johnson *Évszakok* című regényéből. A német klasszikus a regény műfaji megújításának szellemében azt vallja, hogy minden történet olyan egyszerűen is elmondható, amilyen egyszerűnek látszik. Ő azonban még nem találkozott ilyen történettel, de nem is a híve ennek az egyszerű elmesélési módnak. És nyilvánvalóan nem ennek a híve a *Csingeráj* írója sem, aki újfajta szemléletének megfelelően újfajta és autonóm történetmesélési nyelvezetet, stílust és előadásmódot teremtett. Ennek legfőbb jellemzői az alábbiak:

– A nyelvi polifónia, azaz a magyar irodalmi nyelv mellett az erdélyi tájszavak és az idegen nyelvű, zömében román, cigány szövegek, mondatok, mondattöredékek, szavak tudatos használata. Ezek közül kettőt érdemes külön kiemelni: a kötet címét adó *csingeráj* egy cigány táncformát jelent, az egyik novella címe, a *bároforó* pedig cigány kirakodóvásárt.

– A parataxis, vagyis a hosszan elnyúló mondatok rendszerének szembeötlő stilisztikai alkalmazása, amire példa majd a későbbiekben következik.

– A leíró prózai részek líraisága, metaforikus költőisége különös erénye Demeternek. A *Puliszkabúzában* az öreg Csirkulya például, az égre tekintve „*olyan jól látja a Tejút fényét, mintha a tányérjából kanalazták volna a tejszín-csillag-galuskákat madártej formájában. Akárcsak ünnepkor*”. A *Csingerájban* „*bolyhos barkasugarakkal simogat a nap, menyegzősen virágozik a cseresnyefa* (sic)”, ugyanitt „*az idő patyolatos, még bárányfelhő sincs az égen*”. A *Bároforóban* a holdvilág remek leírása olvasható: „*Mintha tölklámpás lett volna az éji nap. Vigyorogva süttött be az ablakon, kárörvendően, mármár vicsorítva. Delejes fénnnyel*”. A líraiság eszközéül szolgálnak a novellákba beleépített versek is, bár ezeket olvasva az embernek paradox módon olyan érzése támad, hogy a fent idézett prózai szövegek költőisége hatásosabb és meggyőzőbb.

– Az új szavak, egyedi szófordulatok is tipikus eszközei ennek az új történetmeselési nyelvezetnek. A bőség zavarában érjük be egyetlen példával. A *Doxában* „*bő félórányiba telt, amíg helyre kútvizelték*” az elájult nagymamát. Milyen sok mindent fejez ki az egyéni képzésű, metaforikus tömörségű *kútvizelték!* Aki ilyen szikárul képes kifejezni magát, az ne engedjen a bőbeszédűség csábításának!

– Fontos sajátsga Demeter új, másfajta írói attitűdjének az elbeszélői perspektívák gyakori váltása, aminek jegyében hol a harmadik személyű szereplő, hol az én-elbeszélő, hol valamilyen más eszköz (vers, párbeszéd) tartja fenn és viszi tovább a cselekményt. Ezt a tudatos eljárást a címadó elbeszélésben maga a szerző is említi: „*És az első, második, harmadik személyben jegyzett írásokat ide, ebbe a zsákba gyömöszölöd, legjobb szándékok szerint*”.

– Ugyancsak fontos jellemző a mozaikszerűség, a széttördelt jellemábrázolás és cselekményvezetés. Erre a legjobb példa az én-elbeszélő fejlődésének hosszán elnyújtott késleltetése. A fiatalkori tévelygések korában játszódó részek még csak sejtetik a majdani megigazolást. A Kóberes(ponyvás) őszben egy csínytevés kapcsán például ez olvasható: „*Hogyha mindezt tudta volna szegény Éde édesanyám, lett volna hadd el hadd. Én csak hosszú-hosszú évek után lettem istenfélő*”. Másutt ilyen mozaiktöredékek utalnak a bekövetkező változásra: „*Erről majd a továbbiakban, egyelőre maradjon ott, ahol van*”. Aztán a *Csingeráj Isten ujjá* című epizódjában feloldódik a rejtély, bekövetkezik a megtérés, a megtisztulás és vezeklés, mégpedig egy biztos halállal fenyegető autóbaleset csodás elkerülése után

– A valóság és fantasztikum, a reális és irreális hiteles egybejátszására csak a legjobbak képesek. Gondoljunk csak az orosz irodalom olyan nagyjaira, mint Gogol vagy Bulgakov! A *köpönyeg* abszolút reális világban játszódik, befejeződni mégis az időtlen fantasztikumban fejeződik be, az 1920-as évek valóságában játszódó *A Mester és Margarita* pedig a Woland képviselte fantasztikus sík nélkül elképzelhetetlen. Nos, a két dimenzió hatásos ötvözésére Demeter is képes. A nagyapa halála után a *Doxa*, hasonlóan a Gogol-elbeszéléshez, a fantasztikumban végződik: „*Azt viszont csak másnap vették észre, hogy Doxa földjei eltűntek. Így szó szerint. Helyükön feneketlen-mély gödrök ástottak, mintha valaki roppant nagy vágóeszközzel – mint valami gyepszőnyeget - kiszéletelte volna a helyükről*”.

Ugyanilyen fantasztikus a *Vastaliga* befejezése is. A földjét visszaprivatizált öregember szántás közben hal meg, ám a munkát odafent, az égben is folytatja. Az idézet a fantasztikus tartalom mellett egyben a parataxis fentebb ígért példájául és a líraiság bizonyítékául is szolgál: „*Szántás után fényes-kövér búzamagokként jelennek meg a csillagok, melyeket a jó öreg a mennyei szántás befejeztével vet, veti az égi kenyérnek való, ahogy megszokta, hosszú-hosszú, historikus évszázadok óta*”. Visszatekintve az elmondottakra és összegezve őket, nyugodtan megállapítható, hogy a *Csingeráj* tényleg jó könyv. Csak meg kell birkózni vele. Mi megbirkóztunk, és másnak is ajánljuk, hogy fektesse két vállra, megéri!

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2015)

Oláh András

Próbatételek

Bakacsi Ernő: Lángoló tavasz; Vihartépte nyár – Őszi jégverés

Bakacsi Ernő – a tőle megszokott módon – legújabb könyvében is a köznapok emberét állítja a mű fókuszába. Legutóbbi kötetének két regénye azonban a három évvel korábban közreadott „*Lángoló tavasz*” című mű szerves folytatása is egyben. Trilógiáról van tehát szó, ami szükségessé teszi, hogy néhány mondatban az előzményekről – azaz az előző kötetről is szót ejtsünk.

A regénytrilógia hősei a Buzás-család tagjai, legközvetlenebbül is Buzás Pityu, aki egy szegény család sarjaként szinte a semmiből teremt magának egzisztenciát, válik a vidéki kisváros elismert polgárává, hogy aztán a történelem viharai megtépázzák, kisémmizzék, és visszataszítsák a porba.

A trilógia első kötete a 20-as évek vidéki Magyarországra kalauzolja el az olvasót. A Zagyva-környéki falusi, tanyasi kultúra rokonszenves világát mutatja be egy kibontakozó szerelem történetén keresztül.

Buzás az első kötetben még nyiladozó értelmű kamaszként kénytelen szembesülni a ténnyel, hogy származása döntő módon befolyásolja sorsát. Édesapja – aki harcolt az első világháborúban, majd a kommün alatt a Vörös Hadseregben is –, súlyos sebesülést szenvedve tér haza. A fiú, hogy a család megélhetéséhez hozzájáruljon, cselédnek szegődik egy tanyára. Kezdetben egyszerű pásztorként dolgozik, ám ötleteivel, észrevételeivel, munkabíráásával, lelkiismeretes hozzáállásával hamar magára irányítja gazdája figyelmét. És nemcsak a gazdát. A figyelmes és rokonszenves fiú hamar belopja magát a gazda lányának szívébe is.

A szerző a főhős szemüvegén keresztül mutatja be a világháború befejeződésétől a gazdasági válsáig tartó több mint egy évtizedet, a hétköznapi problémákkal küszködő paraszti világot, az egymásra utaltságában és egymásnak támaszt nyújtó voltában karakteresen megnyilvánuló pásztortársadalmat, és mellette a jólétet megteremtő, de azt megosztani csak a látszat szintjén akaró polgári attitűdöt.

Az egyes szám első személyű elbeszélés mód alkalmas arra is, hogy a szereplők ronkon- vagy ellenszenvenességét a történet főszereplőjéhez fűződő viszonyukon mérjük le. Ugyanakkor azonban – talán épp emiatt – néhány mellékszereplő figurája, jelleme sematikusnak, egysíkúnak tűnik.

Ezzel együtt érdekes, izgalmas az a harc, melyet a Buzás-fiú folytat, aki semmiképp sem akar beletörődni abba, hogy életét az örökölt társadalmi helyzete határozza meg, és mindent megtesz azért, hogy sorsát maga irányíthassa. Útját siker és kudarc egyaránt kíséri. Helyzetét – és gazdájához fűződő addigi felhőtlen viszonyát – megrendíti,

amikor szerelme váratlanul teherbe esik. Küzdelme innentől kezdve nem csupán a felemelkedés, a kasztból való kitorés lehetőségének megtalálása, hanem a szülői harag és merev elutasítás megtörése, elsimítása is.

Míg az első kötet az építkezésé, a teremtése (családalapítás, vagyongyarapítás, egzisztenciális biztonság kimódolása – a gazdasági válság ellenére is), a második regény (*Vihartépte nyár*) egy komorabb, vészjóslóbb korszak – a II. világháború – éveit vetíti elénk.

A nézőpont ugyanaz – bár itt már nem egyes szám első személyű a beszédmód, ám továbbra is a kisember szemszögéből figyelhetjük a világ borzalmait. És csak annyit látunk belőle, amit és amennyit ők láthattak, amiről ők tudomást szerezhettek.

Kezdetben hősiünk is mintegy „haszonélvezője” a háborúnak, hiszen korábbi sérülésének köszönhetően ő maga nem hívható be katonának, egy húsfeldolgozó üzem tulajdonosaként viszont a hadsereg élelmiszerellátását segíti.

A történet elején maga a háború is csupán érintőlegesen van jelen. Először csak az ünnepelhető hírek (Erdély visszacsatolása) jutnak el a szereplőkhöz. Az alföldi kisváros és a tanyák élete szinte semmit sem változik ezekben az években. Ám az idő múltával lassan kezd átértékelődni a háborúról alkotott leegyszerűsített vízió. Először csak egy-egy családot érintve, majd egyre sokasodva bukkannak fel az országot és az egyént egyaránt sújtó tragédiák (a Don-kanyarbeli vereség, valamint a Buzás-családot közvetlenül érintő esetek: a besorozott egykori alkalmazott, illetve a főhős sógorának halála). Végül pedig teljesen komorrá válik a kép: a német megszállást követő gyászos hangulat, a gettósítás, majd a nyilas hatalomátvételt követő rémuralom, a deportálások korszaka elevenedik meg az olvasó előtt.

Mindeközben ott dübörög minden szereplőben, hogy a félelem, az életösztön, vagy a segíteni akarás legyen-e erősebb. Szembesülhetünk az emberi tisztességgel éppúgy, mint a hitványsággal, a gyalázzal. Megrendítő a zsidók deportálását bemutató jele- netsor: hogyan tud az eltérő világnézetű, egymással komolyabb kapcsolatban korábban sohasem lévő, de a másikban mégis az embert látó két szereplő bizalommal fordulni egymáshoz.

A történet érdekessége, hogy az egyik mellékszereplő – a Buzást zsigerből gyűlölő egykori osztálytárs – ebben a fejezetben nyilasként aljasodik le a hitványak közé, hogy aztán majd a záró-regényben ismét a kapzsi konclesők közé álljon, és kommunista agitátorként, illetve rendőrként múlja felül (vagy inkább alul) önmagát, s vetkőzzön ki emberi mivoltából teljesen.

A trilógiát záró „Őszi jégverés” – mint a cím is plasztikusan jelzi – csak fokozza a tragédiát. A háborút, a megszálló orosz csapatok garázdálkodásait (a fosztogatást, az asszonyok, lányok megbecstelenítését) átvészelő hőseink a béke éveiben sem terelhetik vissza életüket a rendes kerékvágásba. Új megpróbáltatásokkal kell szembenézniük. Az új hatalom, a kommunista rezsim még kiszolgáltatottabbá, még megalázottabbá teszi őket.

Mindaz, amit életükben teremtettek (vagyon, tulajdon, érték) az enyészeté lesz. Hő-sünket mindenétől megfosztják (elkobozzák a húsfeldolgozó üzemét, elveszik a föld-birtokát, kilátástalan helyzetbe kényszerítik). Csak egyetlen dologtól nem tudják meg-fosztani: a becsületétől.

A regény az 1956-os forradalomig, illetve az azt követő megtorlásig követi nyomon hőseink sorsát, akiknek életét újabb tragédiák árnyékolják. Lányuk jövődöbelije már sohasem láthatja meg születendő gyermekét. A kommunista pribékek halálra kínozzák.

Tanulságos a kötet zárójelenete is, melyben a Buzás házaspár azon töpreng, hogy voltaképpen ott kötöttek ki, ahonnan közel 40 évvel korábban elindultak. Persze ez mégsem teljesen igaz, hiszen a négy évtized próbatételei hitben és lélekben erősítették őket. Minden megpróbáltatást úgy vészeltek át, hogy tudták: számíthatnak egymásra. Szerelmük 40 év után sem bizonyult szalmalángnak, kiállta az idő próbáját.

Tanulságos munka Bakacsi Ernő regénytrilógiája. Egy vészterhes korszak dokumen-tumait tárja elénk kendőzetlen őszinteséggel. A kötet küllemében is esztétikus megje-lenésű – ez a borítót tervező Pereszlényi Helga munkáját dicséri, aki Szinyei Merse Pál és Munkácsy Mihály festményeiből állított össze figyelemfelkeltő montázsokat.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2012–2015)

Petrőczy Éva

Szőlős konténerek költészete

Brian H. Neely: Wine Filled Year/Borral töltött év

(fordította Janoczkó Mónika és Szöllősi Judit)

A most 25 éves Fekete Sas Kiadó – amelynek palettáján már eddig is fel-felbuk-kantak kétnyelvű könyvek – születésnapja alkalmából nagyon szép ajándékkal lepte meg a magyarul és angolul olvasókat, a kül- és belföldi közönséget egyaránt. Széppel és egyszersmind rendhagyóval. Mert a „boros” könyvek zöme, lássuk be, inkább reprezentál a magyar borral, mintsem belakja a magyar borvidékek és bor-gazdaságok színét-javát. Márpedig a kiváló, nem csak borainkat, de anyanyelvün-ket is kóstolgotó amerikai fotóművész, Brian H. Neely pontosan ezt tette.

A művész magyar borral-csorduló, magyar borászokkal dolgozó 2014-es évé-nek kezdete az Erdőbényei Borfesztivál volt. Itt született meg a most kézbe ve-hető, gyönyörű könyv elkészítésének ötlete. A képek és a szinte konfesszionális

mélységű, mégis gyakorlatias szövegek szerzője ugyanis itt, a Tokaj-Hegyaljának ebben a szépséges falujában határozta el, hogy belevág ebbe a hatalmas vállalkozásba. Fazekas István, a Fekete Sas Kiadó igazgatója pedig mindent elkövetett azért, hogy ebből a nemes „darálékból” a lehető legrövidebb időn belül, s épp a kiadó működésének ebben a nevezetes évében bor, akarom mondani, könyv legyen.

Ami ebben az albumban abszolút többlet a borkultúrával foglalkozó könyvek többségéhez képest, az a borünnepek mellett a borral és a borért dolgozók sokszor kíméletlenül nehéz hétköznapjainak bemutatása: többek között a sárralpenésszel-kártevőkkel folytatott küzdelemé. Egy olyan világ bemutatása, ahol helye van a szőlővel teli konténerek költészetének is, a szüretidő aranylő lankái és a finom rajzolatú szőlővirág mellett! Tokajon kívül megfordulhatunk a szerzővel a balatoni, a villányi és a soproni borvidéken, járhatunk kicsi, családi és hatalmas szőlőgazdaságokban. Rácsodálkozhatunk a metszés ritmusára, a metszőollók szépségére és a borászok idő-koptatta, de erőt és jó reménységet sugárzó arcára. Csak remélni merjük, hogy a Bortársaság üzleteiben, s a szállást kínáló nagyobb borházakban is felbukkannak majd a *Borral töltött év* példányai, hiszen ezekben az exkluzív vinotékákban sok-sok külföldi megfordul. Reméljük, olyan külföldiek, akiknek szívét és értelmét megéri ez a nem mindennapi szép, ugyanakkor a realitásokat is józanul bemutató kiadvány. Magam csak mértékletes borfogyasztó vagyok ugyan, de egy jeles pécsi borász-borkereskedő dédunokája, s egy igényes donátusi amatőr bortermelő unokája. Mégis ki merem mondani: ez a könyv nagyon tetszett volna említett, borügyekben tréfát nem ismerő felmenőimnek.

Brian H. Nealy a távoli és nem éppen boráról híres, nagyon nedves Seattle-ben született ugyan, de e könyve révén beírta magát a tiszteletbeli magyarok sorába, hiszen egyik legértékesebb hungarikumunk, a magyar bor jó hírét viszi szét mindenhová. Könyve alkalmas arra is, hogy ezt a sokszor nem igazán becsült nemzeti kincsünket saját, megérdemelt helyén értékeljük, mindazokkal együtt, akiknek azt az összetéveszthetetlen ízt, illatot és látványt köszönhetjük, amely egyedül a mi szőlőskertjeink ajándéka. Még olyan keserves években is, amilyen éppen Brian nálunk töltött éve, a 2014-es volt, özönvízbe fulladó, sok jogos borász-panaszt és aggodalmat hozó, de mégis diadalmasan termő nyarával.

(Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2015)